

Andere Tijden. Onverwerkte oorlog in Indonesië. Uitgezonden op 27 oktober 2015, 21.20 uur. NPO2.

<https://www.anderetijden.nl/programma/1/Andere-Tijden/aflevering/11/Onverwerkte-oorlog-in-Indonesie>

Discussie met **Cees Fasseur** (overleden op 13 maart 2016), **Petra Groen** (NIMH. Maar zij is ook lid van de wetenschappelijke adviescommissie van het Indie-onderzoek), **Peter Romijn** (daar staat alleen NIOD) **en Stef Scagliola** (Erasmus Universiteit maar hij is ook deelnemer aan de NIAS Theme Group “*Comparing the wars of Decolonization*” van het Indie-onderzoek).

Houd in de gaten dat Romijn toen al wist van de promotie, op 15 september 2015, van Limpach!.

Let op het commentaar van Petra Groen (10.48 minuten) over kolonel Heshusius terwijl Romijn zelf verzwijgt dat hij co-promotor was bij de dissertatie van Limpach.

Houd in de gaten dat Romijn betrokken was bij deel 13 van het Koninkrijk der Nederlanden, handelend over Indonesië.

0.25 minuten. **Hans Goedkoop**. “Tien dagen geleden doken foto’s op van Nederlandse wreedheden in Indonesië, eind jaren veertig. Niet voor het eerst. En vast ook niet voor het laatst. Maar altijd weer met hoog oplopende emoties. Hoe komt het dat die strijd van 65 jaar geleden maar niet voorbij wil. En waar bleef het beeld van onze jongens daar als redders.”

- 1.19 minuten. **Hans Goedkoop**. “Nederlandse militairen die orde komen brengen tot heil van de bevolking. Dat was wat ons indertijd zelf werd voorgehouden. En Nederlandse militairen die de bevolking bruto onderdrukten. Dat laatste beeld wint stap voor stap. Dit is de oogst van de laatste maanden, met op komst nog een geruchtmakende buitenlandse studie die de krant al heeft gehaald. En de strekking is in grote lijnen steeds dezelfde. Nederlandse troepen in Indonesië begingen structureel geweld. Niet zomaar incidenten, zogeheten excessen. Er bestond een sfeer, waarin wreedheden op vele fronten werden toegestaan. Ook door bevelvoerders. En nu het gekke. Die conclusie komt op basis van gegevens die we in de kern al kenden sinds 1969. Toen de VARA-televisie voor het eerst de moed had veteranen aan het woord te laten die hun hart wilden luchten.
- 2.11 minuten. Fragment van Achter het Nieuws van januari 1969 met Joop Hueting.
- 2.29 minuten. Fragment (NTR/VPRO) met een andere veteraan in de jaren zeventig (?) over excessen. Fragment met krantenartikelen.
- 3.59 minuten. **Cees Fasseur**. “Er is in ons land grote beroering ontstaan. Naar aanleiding van oorlogsmisdaden in Indonesië door Nederlandse militairen begaan” (uit uitzending met minister-president Den Uyl).

- 4.29 minuten. **Cees Fasseur.** “Een onderzoek moest plaatsvinden want er waren ernstige beschuldigingen geuit. En ik zat op Justitie, als ambtenaar.”
- 4.47 minuten. **Cees Fasseur.** “Waar het om ging was natuurlijk het onderzoek in de archieven zelf. Dat was toegezegd. En die archieven, dat was een enorme rotzooi. Omdat ze namelijk in 1949 waren opgepakt, aan boord van een schip gebracht, en vervolgens in Nederland uit het schip gehaald en neergelegd in een aantal archieven. En toen ik dat allemaal las dacht ik: “Ja, het is oorlog en de idee dat je een oorlog zou kunnen voeren zonder structureel geweld is natuurlijk onzin.””
- 5.25 minuten. Fragmenten negatieve krantenartikelen.
- 6.00 minuten. **Commentaarstem.** “Aan het einde van januari had minister-president De Jong in een brief aan de kamer geschreven dat er een diepgravend onderzoek zou plaatsvinden. En, op 2 juni 1969, is de Excessennota naar de Kamer gestuurd.
- 6.15. minuten. Fragmenten negatieve krantenartikelen.
- 6.30 minuten. **Cees Fasseur.** “Wat mij wel opviel was dat De Jong al voor het onderzoek had gezegd dat de Krijgsmacht als geheel zich correct had gedragen en dat exact dezelfde woorden ook terugkeerden in de Excessennota. Dus eigenlijk stond de conclusie bij hem al bij voorbaat vast. En dat was ook wel voor hem als oud Marineofficier nog wel te begrijpen dat hij natuurlijk niet veel zin had om.... Ja, dat gold voor iedereen eigenlijk hoor. Het was natuurlijk zo: die jongens waren teruggekomen in 1950. In feite hadden ze de oorlog verloren. En die mensen ga je natuurlijk niet bestoken met “Wat hebben jullie daar gedaan?” Je was blij dat ze terugwaren. Mannen, vaders, kinderen, zonen. Dus die waren opgegaan weer in de Nederlandse samenleving. En, twintig jaar later, omstreeks 1970, zouden ze dan in het beklagdenbankje zitten. Ja, dat was natuurlijk een enorme emotionele reactie. De emoties vierden natuurlijk hoogtij.
- 7.33 minuten. **Commentaarstem.** “Ze vochten in Indie, kwamen in 1950 thuis en begonnen aan een carrière. Een gezin. Het merendeel had geen zin om nog terug te kijken op de oorlog. Die een Politionele Actie was gaan heten. Maar toen de eersten met pensioen gingen, eind jaren tachtig, kwam er wel tijd om na te denken. En kwamen ook de emoties. Aanleiding het verschijnen van het laatste Indische deel van het *“Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog”* van historicus Loe de Jong.
- 8.03 minuten. **Petra Groen.** “Dit is het Koninklijk Instituut voor Militaire Historie”. Het is een fusie-instituut van allerlei diensten van Leger, Marine, Luchtmacht en Marechaussee. En die diensten lazen op verzoek van Loe de Jong zelf mee met de concepthoofdstukken, die hij had geschreven. Ik heb gecontroleerd op de feitelijke onjuistheden. Troepenaantallen, data, namen van eenheden, waar gewoon de feitelijke zaken moeten kloppen. Ik kijk naar bronnengebruik. Heb je ook de modernste literatuur? Literatuur die ergens uit een uithoek komt, heb je die ook meegenomen. Of je kreeg tips. En ik heb ook gekeken naar de stellingen die hij er innam. En die zijn, althans naar mijn smaak, goed onderbouwd.”

- 8.50 minuten. **Peter Romijn.** “Dit is het instituut (NIOD) dat in 1945 is opgericht, door Loe de Jong, waar hij in de jaren vijftig is begonnen aan het voorbereiden van dat hele grote geschiedwerk met dat beroemde Indische deel. De Jong heeft in zijn oorspronkelijke tekst gezegd dat Nederlandse militairen zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdrijven en voegde daaraan toe dat het wel opmerkelijk was dat er in Nederland, Neurenberg en Tokyo oorlogsmisdadigers werden berecht. Japanners en Duitsers. Dat de Nederlandse Justitie niets aan de eigen oorlogsmisdadigers deed. En het woord “oorlogsmisdadiger” was een lont in het kruitvat.”
- 9.33 minuten. **Petra Groen.** “Ik was zelf bezig met een proefschrift dat handelde over het militair-strategisch beleid in Indonesië. En als mij nu een ding duidelijk was geworden was het feit dat je hier, in ieder geval in historische zin, van een oorlog moest spreken. Maar ik vind zelf als historicus die vergelijking met de SS of met Nazi-Duitsland, die vond ik onterecht.”
- 10.03 minuten. **Cees Fasseur.** “Ik zat in de commissie die hem mocht begeleiden voor de Indische delen. Met daarin natuurlijk ook de excessen en oorlogsmisdrijven. Ik vond dat je eigenlijk gewoon moest spreken over oorlogsmisdrijven. En dat woord “oorlogsmisdrijf had Loe de Jong ook gewoon gebruikt in zijn tekst. Hij heeft het geweten. Want de tekst, in ontwerp, rondgestuurd aan zijn meelezers, kwam ook in handen van [kolonel Heshusius](#). Kolonel Heshusius van het KNIL, die natuurlijk opkwam voor zijn oude strijdmakers en een enorme rel veroorzaakte. In 1987 aanvallen op De Jong in de Telegraaf en dergelijke.”
- 10.48 minuten. **Petra Groen.** “Ik was echt verbaasd en ik was ook verbolgen dat Heshusius dat gedaan had. Ik vind niet dat dingen die je in vertrouwen worden toegestuurd Daar kun je in vertrouwen ontzettend kwaad over worden. Maar hij was een meelezer van De Jong en had De Jong dat dus ook op hoge poten kunnen vertellen. Maar als je iets in vertrouwen hebt gekregen ga je het niet lekken naar de pers.”
- 11.34 minuten. **Peter Romijn.** “Dat ontregelt De Jong volkomen want dat gaat helemaal in tegen de manier waarop De Jong zijn werk wil doen. Hij heeft altijd de regie en opeens is hij de regie kwijt. En roepen de mensen ook nog eens een keer dat hij er niets van begrepen heeft. En dat is voor hem een volstrekt nieuwe en ook ongemakkelijke ervaring.”
- 11.33. minuten. **Cees Fasseur.** “Het is natuurlijk toch de vergelijking met de Duitse bezetting en het Nederlandse optreden in Indonesië, die op de achtergrond dan een rol gaat spelen. Waren onze militairen, waren die eigenlijk zoveel beter dan de Duitsers? Of was het eigenlijk een pot nat in een oorlog.”
- 11.56 minuten. Krantenfragmenten.
- 12.01 minuten. **Petra Groen.** “Stank voor dank krijgen wij nu en wij worden hier weggezet als diegenen die alles verkeerd hebben gedaan. En de regering... Enfin, het vuur begon echt op te laaien. Van: wij krijgen het hier voor onze kiezen, wij hebben

het allemaal misdaan, en verder niemand? Is dat nu de strekking die in de geschiedenisboeken terecht komt . En die nog generaties lang mee zullen gaan? Want dat was toen het idee: als het in De Jong stond dan was het de waarheid. Nou en daar zou de eerste decennia niet aan getwijfeld worden.”

- 12.35 minuten. **Jaap van Meekren** ondervraagt **De Jong** in een televisieprogramma. “Meneer de Jong, ik heb de tekst van dit boek dat morgen wordt gepubliceerdgelegd naast de concepttekst, dus dat wat u oorspronkelijk had willen schrijven. Er zijn opmerkelijke verschillen. U spreekt niet meer van oorlogsmisdrijven maar van excessen.”
- 12.50 minuten. **De Jong**. “Nou, ik heb de term oorlogsmisdrijven niet volledig geschrapt. Het staat in het einde van die paragraaf. Maar ik heb mij zo – ik mag wel zeggen – gekwetst gevoeld, als Nederlander, vlak na de bevrijding, door de berichten in onze eigen weekbladen, soms ook in de dagbladen, over excessen die door Nederlandse troepen werden gepleegd, dat daar, ja ik zou zeggen verontwaardiging, in mij is gegroeid. Met onvoldoende begrip voor de achtergrond. En ik heb dat eerste concept als het ware teveel vanuit die verontwaardiging geschreven.”
- 13.21 minuten. **Peter Romijn**. “Op het moment dat hij dit deed, deze uitzonderlijke stap, heeft hij eigenlijk gezegd, heeft hij eigenlijk min of meer impliciet gezegd: “Ik ben niet competent op dit vlak. Ik moet gecorrigeerd worden. Het is een geweldige concessie. Ik vind het heel jammer dat hij dat gedaan heeft. Je moet letterlijk soms iets reinigends doormaken, hoe pijnlijk het ook is. En waarom hij dit gedaan heeft, ik dat hij toch eigenlijk in zekere zin heeft gehandeld als een gezagsdrager omdat hij een enorme hoeveelheid kritiek over zich heen krijgt. Ik denk dat hij betreurde dat zijn gezaghebbende positie ter discussie was komen te staan. Hij heeft een terugtrekkende beweging gemaakt. Hij heeft concessies gedaan in de hoop daarmee zijn gezag te herstellen.”
- 14.07 minuten. **Commentaarstem**. “Begin jaren negentig verschijnen nog delen van het “Koninkrijk der Nederlanden” met nabeschouwingen en kritieken. Maar de veteranen hebben hun doel bereikt. Het politiek beleid was fout maar de soldaten hielpen toch vooral de bevolking. Dat beeld blijft overheersen. Hoeveel excessen er in 1969 ook wel waren opgesomd.
- 14.41. minuten Weer allemaal negatieve krantenartikelen uit eind jaren veertig. Er wordt niet bijgezegd uit welke kranten.
- 15.07 minuten. **Commentaarstem**. “De oorlog blijft onverwerkt, de emoties komen terug. In 1993 dient de volgende spelbreker zich aan. [Poncke Princen](#). Een dienstplichtig soldaat die 45 jaar eerder overliep naar de vijand. Tot woede van zijn eigen bataljon.”
- 15.22 minuten. **Peter Romijn**. “Tot de laatste dag van de oorlog hebben Nederlandse militairen geprobeerd Poncke Princen te vinden en dood te schieten. Dat is niet gebeurd. Hij is vervolgens in Indonesië Indonesisch staatsburger geworden en heeft zich zeker sinds Soeharto als een mensenrechtenactivist ontpopt. En ja, dat is een

beetje moeilijk terrein geweest voor diegenen die nog steeds herinnerden: Poncke Princen als symbool van verraad.”

- 15.46. minuten **Nova, augustus 1993. Commentaarstem:** “Rebel op jaren (Princen) mag Nederland nog steeds niet in. En is diep gekwetst.”
- 15.55 minuten. **Maartje van Weegen.** “Het is al 45 jaar geleden maar Nederland kan het hem niet vergeven. Poncke Princen, rebels Hollander, die tijdens de strijd om Indië de kant van het verzet koos is niet welkom in Nederland.”
- 1609 minuten. Beelden van Poncke Princen. En vervolgens fragmenten uit een televisieprogramma (VPRO):
- 1622 minuten.”In onze studio twee Kamerleden. Frans Wijsglas van de VVD en mevrouw Leoni Sipkes van GroenLinks. Mevrouw Sipkes: waarom is hij (Princen) voor u wel welkom?”
- 16.27 minuten. **Sipkens.** “Meneer Princen is een zeer gerespecteerd mensenrechtenactivist. Internationaal (Wijsglas zegt: “vind ik ook, vind ik ook”). Is welkom in ieder land ter wereld. Behalve in Nederland.” Wijsglas zegt: “Hij is in Nederland gedeserteerd”. Sipes gaat verder: “Hij is in Nederland gedeserteerd, ja”.
- 16.45 minuten. **Frans Wijsglas.** “Hoe persoonlijk hoe naar het ook is voor de heer Princen nu, alles afwegend denk ik dat het beter is dat Poncke Princen zijn leven lang geen bezoek meer aan Nederland brengt.”
- 16.54 minuten. **Petra Groen.** “Ja, de regering zat toen natuurlijk in een heel lastig parket. Dan kan je wel heel rationeel zeggen: “ja, dat heeft niets met dat visum te maken, de man is oud, laten we nu om humanitaire redenen dat toekennen”. Dat gebaar zou hen door de veteranen niet in dank zijn afgenomen. De veteranenlobby was sinds de jaren tachtig behoorlijk sterk geworden”
- 17.16 minuten. **Fragment uit programma NCRV van oktober 1993. Een veteraan:** “Ik wil ook niet praten over de heer Princen. Maar ik wil alleen dus tegen Princen zeggen dat er niets te verzoenen valt. Hij heeft dus de wapens tegen zijn eigen collega’s opgenomen. En hoe kan hij nu van ons verlangen dat wij nog met hem praten. Princen (er was een live stream met Duitsland waar Princen zich bevond) jij bent daar straks weer in Indonesië, daar zal je je ermee moeten verzoenen. Wees blij dat je daar nog mag lopen Onze jongens, die daar gevallen zijn, kunnen hun ouders niet meer opzoeken. Kunnen hun verloofdes niet meer opzoeken. En dat jij graag je kleinkinderen wilt zien: pech gehad, laat dan je kleinkinderen maar daar naar toe komen. Maar blijf waar je bent.”
- 18.00 minuten. **Commentaarstem.** “Een jaar na alle ophef over het verlenen van een visum aan Poncke Princen is er een nieuw kabinet. Princen krijgt van minister Van Mierlo alsnog een visum. Omstreden blijft het.
- 18.14 minuten. **Veteraan.** “De visumverstrekking aan een landverrader door de Minister van Buitenlandse Zaken is onbegrijpelijk en geheel onacceptabel.”
- 18.29 minuten. **Commentaarstem.** “Militair Tehuis Bronbeek. Ooit bolwerk van Indie-veteranen. Nu een museum dat recht probeert te doen aan de vele kanten van de

koloniale geschiedenis. In de jaren negentig kwam hier ook meer wetenschappelijke aandacht voor de verhalen van veteranen.”

- 18.45 minuten. **Stef Scagliola**. “Ik merkte dat er een soort spanning was in de Nederlandse geschiedschrijving tussen de manier waarop de Tweede Wereldoorlog en de daaropvolgende dekolonisatieoorlog. Er was altijd strijd en ruzie en de termen oorlogsmisdaden mocht niet gebruikt worden en dat maakt mij ontzettend nieuwsgierig: hoe zit het nu in elkaar. En zo ben ik met veteranen gaan praten, hun egodocumenten gaan lezen. En je ziet nu dat er een totale verschuiving is omdat er eigenlijk in een proces van democratisering van geschiedschrijving is er veel meer belangstelling gekomen voor het egodocument. En voor het verhaal van de gewone persoon. Wat ook lastig is is dat een heleboel orders, die minder het daglicht kunnen verdragen, mondeling worden overgedragen en niet schriftelijk worden vastgelegd. Daar was zelfs een term voor in Indië, en dat heette “Toetoeppen”. Een klacht werd getoetoept, werd toegedekt. En daarom is het van belang om je niet blind te staren op wat in de ambtelijke documenten of militaire documenten te vinden is. Maar ook gewoon met mensen te praten”
- 20.08 minuten. **Petra Groen**. “Je spreekt mensen aan het einde van hun leven. En je ziet toch ook wel dat nogal wat veteranen een schoon schip willen maken. Zo van: dit is voor mij de gelegenheid om dat wat ik op mijn hart heb om dat kwijt te kunnen in een interview. Zeker als je een goede band met de geïnterviewde opbouwt. En daarom denk ik dat die mondelinge geschiedenis toch heel waardevol is. Waardevoller dan ik ook zelf aanvankelijk heb gedacht.”
- 20.41 minuten. **Commentaarstem**. “Aandacht voor gewone mensen zit ook in een film die het begin wordt van een heel nieuwe ontwikkeling. In 1995 worden de Nederlandse televisiekijkers geconfronteerd met de herinneringen van de inwoners van Rawagede, een Javaans dorp, dat al in de Excessennota wordt genoemd”. Interview met inwoner volgt (vanaf 20.55 minuten).
- 23.35 minuten. **Commentaarstem**. “Een aantal jaren na de uitzending van de documentaire neemt een Nederlands advocatenkantoor het op voor de weduwen uit het dorp. Er wordt een proces aangespannen tegen de staat, waarin een schadevergoeding voor aangedaan leed wordt geëist. Tot verrassing van velen wordt die vergoeding uiteindelijk in 2011 door de rechtbank toegekend. De Nederlandse ambassadeur in Indonesië gaat naar het dorp om excuses te maken.”
- 24.15 minuten. **Peter Romijn**. “We hadden nooit kunnen denken dat er een aantal oude mevrouwtjes uit Java de Nederlandse staat, de machtige Nederlandse staat, voor de rechter konden dagen, en opeens werkt dat wel. En dat verandert opeens ook de verhoudingen tussen de voormalig gekoloniseerden en de koloniale staat. OP een manier die we nog niet eens helemaal kunnen overzien, denk ik.”
- 24.37 minuten. **Petra Groen**. “Het onderwerp wordt weer op de agenda gezet, dat is volstrekt duidelijk. Dat kan historici er ook toe aanzetten om toch het onderzoek of naar een bepaalde exces of naar het groter geheel te doen. Dus dat is winst. Het

betekent ook dat uit dat onderzoek claims kunnen voortkomen. En dat betekent in mijn visie dat de overheid, die uiteindelijk dan partij is in die rechtszaak, en ook zal moeten betalen, wat kopschuwer is om dit soort onderzoek te financieren. Want ja, je weet niet precies wat je financiert, zal ik maar zeggen. En wat de financiële consequenties zijn.”

- 25.22 minuten. **Stef Scagliola.** “Het is interessant om te zien dat het eigenlijk steeds de journalisten zijn die de aanjagers zijn. Jan Blokker heeft ze ook mooi omschreven als de infanterie van de geschiedenis. En dat zijn ze ook. Want daar zit de dynamiek van de scoop, van iets agenderen, wat taboe is. En dat zie je ook met, een paar jaar geleden, die foto’s van executies, die kwamen.” 25.47. Foto’s van de Volkskrant, juli 2012. 26.00 minuten. “De journalisten die zetten de agenda en historici zitten niet vooraan de rij. Zeker niet bij dit onderwerp dat is heel duidelijk.
- 26.09 minuten. **Petra Groen.** “Als historicus kom je direct eigenlijk in een mijnenveld terecht. Je kan het misschien ook wel niet goed doen. Want voor de ene groep, op rechts zal ik maar zeggen, zitten de veteranen, die kan je niet tevreden stellen. Op links zit de groep die eigenlijk al weet: het zijn allemaal oorlogsmisdadigers. En daartussen moet je doorlaveren. Nou dat is ook een positie die menig historicus, mijzelf inclusief, nou niet een ideale positie vindt om onderzoek te doen.”
- 26.44 minuten. **Commentaarstem.** “Toch is het Instituut voor Militaire Historie inmiddels ook zelf begonnen met onderzoek naar oorlogsmisdaden. Het is mede ingegeven door de persoonlijke documenten van militairen die het instituut sinds een aantal jaren verzamelt.”
- 26.57 minuten. **Petra Groen.** “Mensen schrijven vrijer in hun dagboeken. Of ze schrijven aan vrienden. Aan familie is het aan vader en moeder waaraan het vaak niet verteld wordt. Maar een broer of goede vriend... Daar zijn mensen veel opener in, van wat er gebeurt. En als je dat naast de officiële documenten legt dan gaat je beeld toch wel veranderen Dat er toch, op een grotere schaal dan wij eigenlijk dachten, overtredingen van het oorlogsrecht zijn begaan. Dus excessief geweld of oorlogsmisdaden, ja dat is voortschrijdend inzicht. Ja. Dat is iets dat ons verder kan helpen want wij zijn natuurlijk...Nederland is ook nog steeds een van de landen die militairen uitzendt. Dat is wat je kunt leren misschien van het verleden, ja.”
- 28.01 minuten. **Hans Goedkoop.** “Voortschrijdend inzicht. Ook ons land gedroeg zich in die oorlog – nou ja zoals landen zich dat in oorlog doen. Niet altijd braaf volgens het oorlogsrecht. Historici erkennen dat steeds meer hardop. Maar toch nog altijd wat gehinderd door ons nationale zelfbeeld. Zo waren wij niet. Zo zijn wij niet. En ook gewoon door “kassian” met onze veteranen. Al diegenen die zich in die ongelukkige oorlog wel correct hebben gedragen mag je die in hun laatste jaren nog belasten met de associatie van een oorlog vol misdaden? Echt vrij spreken over die oorlog dat duurt misschien nog tot de laatste veteraan ons is ontvallen. We zullen zien, over een jaar of tien”.

